

فلسفیدن

با دکتر یحیی قائدی، دکتر کاوه رستمی

و سحر سلطانی درباره‌ی فبک

■ معصومه حبیب پور

تفکر پیچیده‌ترین فرایند ذهنی است که با شرایط خاصی به جریان می‌افتد و توسعه می‌یابد. اصولاً تسهیل فرایند تفکر مهم‌ترین رسالت نظام تعلیم و تربیت است. یکی از موضوعات مطرح در حدود دو دهه‌ی اخیر در حوزه‌ی آموزش، «فلسفه برای کودکان» یا فبک است که از اواخر سال‌های ۱۹۶۰ شکل گرفت و به سرعت طرح آموزشی واحدی پیدا کرد. در این برنامه دانش‌آموزان با قرائت بخشی از یک داستان با صدای بلند و دور هم، کلاس را آغاز می‌کنند و به قصد جست‌وجوگری به مباحثه می‌پردازند. در واقع، کودکان در این کلاس‌ها راه درست فکر کردن را می‌آموزند. اعضای فبک معتقدند خانواده‌ها باید کودکانشان را به فکر کردن تشویق کنند و از آن‌ها بخواهند در مورد موضوعات گوناگون نظر بدهند، خوب گوش کنند و انتقاد به‌جا انجام دهند. در این زمینه با دکتر یحیی قائدی، استاد دانشگاه خوارزمی و رئیس انجمن فلسفه برای کودکان و دکتر کاوه رستمی، مدرس دانشگاه علامه طباطبایی و رئیس هیئت‌مدیره‌ی انجمن فلسفه برای کودکان و سحر سلطانی از اعضای فبک، گفت‌وگویی ترتیب داده‌ایم که نظر شما را به آن جلب می‌کنیم.

کلیدواژه‌ها: فلسفه برای کودکان، فلسفه‌ی تعلیم و تربیت، فبک

■ آقای دکتر قائدی فلسفه برای کودکان به چه معناست؟

فلسفه برای کودکان به شیوه‌های درست اندیشیدن تمرکز دارد و مدعی است همه‌ی رشته‌های علمی با پرسش‌های اساسی که از فلسفه ریشه می‌گیرد آغاز می‌شوند و در پی این است که پرسش‌های اساسی را به همه‌ی رشته‌های علمی بکشد و به

کودکان بیاموزد در مورد هر چیزی اول ببینند و بعد وارد آموختن دانش تخصصی شوند. فلسفه برای کودکان نخست بر مهارت‌های فکری استوار است و مهارت‌های پرسشگری، گفت‌وگو کردن، کاوشگری، مفهوم‌سازی و موارد دیگر را آموزش می‌دهد. وقتی تسهیلگری یا مربی می‌خواهد هر مهارت را آموزش دهد، در مورد آن حرف نمی‌زند، بلکه به صورت علمی آموزش می‌دهد.

ما در کشور تا حد زیادی تحت سلطه‌ی ارائه‌ی معلومات به روش سخنرانی هستیم؛ حتی وقتی می‌خواهیم موضوعی عملی را یاد بدهیم، البته چند سالی است که در آموزش و پرورش درسی به نام مهارت‌های زندگی رواج یافته است که در آن در مورد موضوع مورد نظر آموزش صحبت می‌کند، در حالی که مهارت‌ها عملی هستند و باید به صورت عینی و کاربردی آموزش داده شوند!

■ درباره‌ی تاریخچه‌ی فلسفه برای کودکان توضیح دهید.

شروع آن در دنیا برمی‌گردد به استادی به نام متیولیمن. او به مرور دریافت که دانشجویان پرسشگر و منتقد نیستند و مهارت فکر کردن و استدلال در آن‌ها ضعیف است. بعد از ده سال تحقیق متوجه شد این مهارت‌ها از ریشه و از کودکی باید آموزش داده شوند. ما هم در ایران به دنبال پرورش تفکر در کودکان بودیم و تحقیقات زیادی کردیم. فعالیت‌های خود من در سال ۱۳۸۳ در این زمینه آغاز شد و دوستان دیگری هم به‌مرور در پژوهشگاه علوم انسانی وارد این عرصه شدند. بچه‌ها به همراه آموزگارشان دور هم می‌نشینند (که این حلقه همان حلقه‌ی کندوکاوست) و قسمت تعیین‌شده‌ی کتابی را با صدای بلند می‌خوانند. وقتی قرائت تمام شد، معلم با پرسش‌ها بحث را شروع می‌کند.

■ بفرمایید آیا در کشور محتوای بومی در این زمینه

تولید شده است؟

کتاب‌های مولوی و فلسفه برای کودکان، داستان‌های ساینرا داریم. همین‌طور در حال آماده‌سازی سی جلد کتاب مخصوص کودکان هستیم که ده جلد آن‌ها برگرفته از داستان‌های مولوی، ده جلد از سعدی و ده جلد هم از داستان‌های نوشته‌ی خودمان است. هم‌اکنون نیز مراکز دیگری مانند پژوهشگاه علوم انسانی، دانشگاه خوارزمی در زمینه‌ی آموزش فبک فعالیت می‌کنند.

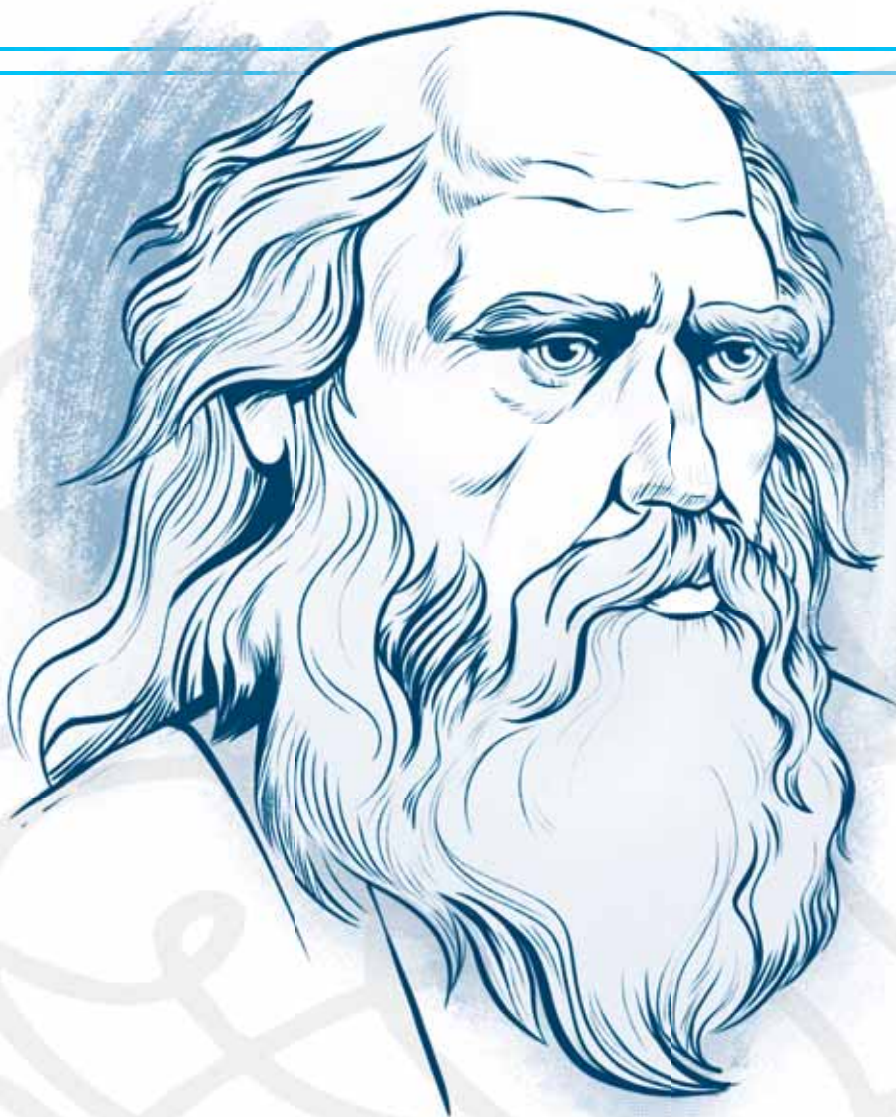
■ آقای دکتر قائدی، در چند سالی که در این زمینه کار کرده‌اید، چه تغییراتی در کودکان مشاهده کرده‌اید؟

آن‌ها به‌سوی یادگیری مهارت‌های شناختی می‌روند و دیگر فقط محفوظات مدنظر نیست. بعد از چندین ماه آموزش، کودک یاد می‌گیرد به‌جای اینکه بگوید دلم می‌خواهد یاد دوست دارم، دلیل بیاورد و بگوید این کار را انجام دادم، چون... او به شنونده‌ی فعال تبدیل شده است که هم خوب گوش می‌کند و هم خوب حرف می‌زند و دیگر بی‌دلیل چیزی را قبول نمی‌کند. برنامه‌ی فلسفه برای کودکان هدف اصلی خود را که تواناسازی کودکان در به‌کارگیری تفکر فلسفی در مواجهه با مسائل زندگی است، با ابزارهایی از قبیل ادبیات، شعر، عکس، تصویر، نقاشی و بازی کودکانه انجام می‌دهد.

■ خانم سلطانی از نظر شما ادبیات و داستان چگونه در این زمینه مؤثر است؟

یکی از عناصری که از طریق آن می‌توان ذهن را با مفاهیم فلسفی آشنا کرد و مهارت‌های فکری را بهبود بخشید، ادبیات است که نه تنها راهی برای کسب اطلاعات به‌منظور پرداختن به پرسش‌هایی است که ذهن با آن‌ها درگیر می‌شود، بلکه بستری است برای ایجاد سرگرمی و لذت که میل به مطالعه و تفکر را نیز افزایش می‌دهد. از طرف دیگر، از آنجا که ادبیات بازتاب‌دهنده‌ی بخشی از نیازهای مخاطب خود در مراحل گوناگون فکری و سنی است، قابلیت برقراری ارتباط و جذب مخاطب از تمام گروه‌های سنی به‌ویژه کودکان را داراست. بسیاری از حامیان فلسفه برای کودکان معتقدند تمرین گفت‌وگوهای فلسفی به‌طور دسته‌جمعی، مهارت‌های ارزیابی و داوری دانش‌آموزان را پرورش

شامل ده داستان فلسفی به همراه کتاب راهنمای استفاده از آن است که به والدین یا مربی کمک می‌کند به سؤالات کودکان پاسخ دهند. همچنین، با فعالیت‌هایی که طراحی شده، مفاهیم موردنظر داستان را به صورت غیرمستقیم آموزش دهد. داستان فلسفی قرار نیست به بحث جدی و خشک استدلالی تبدیل شود، بلکه شیوه‌ی گنجاندن و سپس بیان مفاهیم و معانی فلسفی در ضمن داستان است که آن را جذاب و کارآمد می‌کند؛ همان‌طور که به اعتقاد ویتکنشتاین «یک اثر خوب و جدی فلسفی می‌تواند به نحوی نوشته شود که کاملاً از لطیفه‌ها تشکیل شده باشد». بنابراین فیک به دنبال این است که پرورش تعقل، خلاقیت، و رشد درک اخلاقی، روابط فردی، اجتماعی، اخلاقی، علمی، هنری و ادبی را در نظام آموزشی جاری کند. ایده‌ی ما این است که همه‌ی کتاب‌های درسی به صورت فیکی بازسازی شوند.

■ دکتر رستمی فلسفه چگونه تفکر را در کودکان پرورش می‌دهد؟

باید گفت کلاس‌های درس به شکلی چیده می‌شوند که کودکان بتوانند به راحتی گفت‌وگو کنند. سپس مفاهیمی که کودکان با آن‌ها در ارتباط هستند، مثل آزادی، شناخت، خوبی و بدی، زندگی، خدا، دوست داشتن، انتخاب کردن، و انتقاد، در قالب داستان‌های فلسفی، به طور غیرمستقیم آموزش داده می‌شوند و مربی یا تسهیل‌گر آموزش دیده، مفاهیم موردنظر را با استفاده از روش اجتماع پژوهشی تدریس می‌کند. او به بچه‌ها یاد می‌دهد با دیگران گفت‌وگو کنند، صبور باشند، انتقادپذیر باشند، خوب فکر کنند و به نظرات دیگران احترام بگذارند.

■ وضعیت برنامه‌ی فلسفه برای کودکان در ایران را چگونه می‌بینید؟

عمر برنامه‌ی آموزش فلسفه به کودکان در ایران کوتاه است. در طول حدود دو دهه از عمر این برنامه در ایران، تعدادی پژوهش دانشگاهی در قالب پایان‌نامه‌ی کارشناسی ارشد و رساله‌ی دکتری در دانشگاه‌های گوناگون انجام شده‌اند. کتاب‌های دیگری هم در این زمینه ترجمه شده‌اند، اما تألیف کتاب و ارائه‌ی الگوی متناسب با فرهنگ جامعه‌ی ما، به ندرت مورد توجه پژوهشگران بوده است. در این مسیر زمینه‌های فراوانی برای فعالیت وجود دارد.

صحبت کنند و با دیگران ارتباط برقرار کنند. به طور کلی این برنامه در نظر دارد فرصتی برای کودکان و نوجوانان فراهم کند تا پرسش‌های خود را مطرح کنند، در پی دانستن مفاهیم مهم (مربوط به زندگی)، شیوه‌ی تفکر خود را بهبود بخشند، از آرای دیگران استفاده کنند و از سنت‌های فلسفی عبرت بگیرند تا به این وسیله معنا و درک بیشتر و بهتری از جهان اطرافشان پیدا کنند، و خودشان و نیز دیگران را بهتر درک کنند.

می‌دهد. شاید به همین دلیل است که امروزه در بسیاری جوامع دوره‌های ویژه‌ی آموزشی برای آموزگاران برگزار می‌شود تا شیوه‌ی صحیح به‌کارگیری ادبیات برای پرورش و رشد خلاقیت کودکان را آموزش ببینند. همچنان که در میراث ادبی ایران نیز نمونه‌هایی در قالب شعر و داستان وجود دارند که سرشار از مفاهیم فلسفی‌اند؛ مانند: داستان‌های مثنوی معنوی مولوی، بوستان و گلستان سعدی، و کلیله و دمنه.

■ دکتر رستمی، شما که علاوه بر داشتن سمت در انجمن فیک، دبیر انجمن مطالعات پیش از دبستان ایران هم هستید، آیا تدریس فلسفه برای کودکان را سخت می‌دانید؟

تدریس فلسفه برای کودکان سنین پیش از دبستان و دبستان سخت‌تر و حساس‌تر است. ما بر آن شدیم کتاب‌هایی تألیف کنیم که مطابق فرهنگ و شرایط اجتماع ما باشند. مجموعه‌ی «من، فلسفه، زندگی»

■ آموزش فلسفه بر کودکان بی‌سواد یا نوسواد گروه سنی زیر هشت سال چه تأثیری دارد و به آن‌ها چه کمکی می‌کند؟

کمک می‌کند کودک مهارت شناخت خود، شناخت دیگری (خلق)، و شناخت دنیا (خلقت) را به دست آورد. آموزش فلسفه بستری فراهم می‌کند تا کودکان بتوانند با کمک ابزارهایی مثل کلمات، مفاهیم، تصویرها و ایده‌ها، خودشان را بشناسند، از خودشان